

ଓଡ଼ିଆ

ଶବ୍ଦ

ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଅକ୍ଷର ମିଶି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ତାକୁ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ ।

ଶବ୍ଦର ପ୍ରକାର ଲଭନ

ଉତ୍ପତ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶବ୍ଦ ଚାରି ପ୍ରକାର ।

1. ତତ୍ତ୍ୱମ ଶବ୍ଦ
2. ତତ୍ତ୍ୱବ ଶବ୍ଦ
3. ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ
4. ଆଗତ ଶବ୍ଦ

(କ) ତତ୍ତ୍ୱମ ଶବ୍ଦ : ‘ତତ୍ତ୍ୱମ’ ବା ‘ତତ୍ତ୍ୱବ’ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ‘ତାହାପରି’, ଅର୍ଥାତ୍ ସଂସ୍କୃତଭାଷାର ଶବ୍ଦ ପରି । ଆମ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ସଂସ୍କୃତଭାଷାର କେତେକ ଶବ୍ଦ ଅବିକଳ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ସେହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ସଂସ୍କୃତରେ ଯେପରି, ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ ସେପରି । ଏଭଳି କେତେକ ଶବ୍ଦର ଉଦାହରଣ ହେଉଛି – ନଦୀ, ଅରଣ୍ୟ, ହସ୍ତୀ, ରବି, ଶଶୀ, ତାରା, ଆନନ୍ଦ, କ୍ଷୁଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଈଶ୍ଵର, ଗାଈ, ବଧୂ, କୂପ, କରୁଣା, ଫଳ, ପିତା, ସତ୍ୟ, ସୁନ୍ଦର, ରାଷ୍ଟ୍ର, ପ୍ରସ୍ଥାନ, ପରିଧାନ, ଲତା, ସଖା, ପତ୍ନୀ, ପ୍ରାଚୀନ, ଅଜ୍ଞାନିତା, କୃତଜ୍ଞ, ଦକ୍ଷିଣ, କୃଷ୍ଣ, ଜାଗ୍ରତ, ମିତ୍ର, ଗହ୍ଵର, ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଅଭିଷେକ ଇତ୍ୟାଦି ।

(ଖ) ତତ୍ତ୍ୱବ ଶବ୍ଦ : ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ଯେ କୌଣସି ଭାଷା ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ନୁହେଁ । ଲୋକମାନେ କଥା କହିବାବେଳେ କିଛି ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣ ସହଜଭାବେ କରିଥାନ୍ତି । ଯେମିତି ‘ଚନ୍ଦ୍ର’କୁ ‘ଚାନ୍ଦ’, ‘ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା’କୁ ‘ଜହ୍ନ’ କୁହାଯାଉଛି । ଏହିପରି ଭାବରେ ସଂସ୍କୃତଭାଷାର ଯେଉଁ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ତତ୍ତ୍ୱବ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ । ‘ତତ୍ତ୍ୱବ’ ବା ‘ତତ୍ତ୍ୱବ’ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ତହିଁରୁ ଜାତ ବା ସଂସ୍କୃତରୁ ଜାତ ହୋଇଛି । ତଳ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଆମେ ଏହାକୁ ସହଜରେ ବୁଝିପାରିବା ।

ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ	ତତ୍ତ୍ୱବ ଶବ୍ଦ	ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ	ତତ୍ତ୍ୱବ ଶବ୍ଦ
ନଦୀ	ନଈ	ନକୁଳ	ନେଉଳ
ଗ୍ରାହକ	ଗରାଖ	ନୃତ୍ୟ	ନାଟ
ଗୋଷ୍ଠ	ଗୋଠ	ସର୍ପ	ସାପ
ଘୃତ	ଘିଅ	ଚୂହିଣୀ	ଘରଣୀ
ପୁଷ୍କରିଣୀ	ପୋଖରୀ	ଓଷ୍ଠ	ଓଠ
ନଗର	ନଅର	ଗୋସ୍ୱାମୀ	ଗୋସାଇଁ
ଭଗିନୀ	ଭଉଣୀ	ଷଷ୍ଠୀ	ଷଠୀ

(ଗ) ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ : ଆମ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ କେତେକ ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ ବା ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରୁ ଆସିନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ପ୍ରାଚୀନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାରୁ ଆସି ଆମ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଛି । ପୁଣି ଅନେକ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସ କରୁଥିବା ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରୁ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଏ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ନିଜ ଦେଶର ମୂଳ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଶରୁ ଜାତ ବା ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ । ଏପରି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ହେଲେ- ଅଲରା, ଅଖାଡୁଆ, କତରା, କାକରା, କୁଟା, କୋରଡ଼ା, ଏଣ୍ଟୁରି, ଠାପୁଆ, ହିଡ଼, ଟାପରା, ତୋରାଣି, ଓରା, ଝାଟୁଆ, ଖପରା, ଧେଣୁରା, କୁଟୁଡୁଣୀ, ଗାଲୁ, ଛାପ, ଡଉଲ, ତେଣ୍ଡା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଆଗତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଦୁଇଟି ଉପ ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ । (୧) ଦେଶୀୟ (୨) ବୈଦେଶିକ । ଆଦିବାସୀଭାଷା ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ଭାଷାରୁ ଆଗତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଦେଶୀୟ ଏବଂ ଆରବୀ, ପାର୍ସୀ, ତୁର୍କୀ, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ, ଇଂରାଜୀ ଆଦି ଭାଷାରୁ ଆଗତ ଶବ୍ଦ ଯୁରୋପୀୟ ବା ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦ । ଭାରତରେ ବିଦେଶରୁ ଆସି ଶାସନ କରୁଥିବା ମୁସଲମାନ ଓ ମୋଗଲମାନଙ୍କୁ ଯବନ କୁହାଯାଇଥିଲା । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଆରବୀ, ପାର୍ସୀ, ତୁର୍କୀ ଇତ୍ୟାଦି ଭାଷାରୁ ଆସିଥିବା ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଯାବନିକ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ ।

(କ) ଆଦିବାସୀ ଶବ୍ଦ :

ଓରା, ଚାଲ, କୋଡ଼ି, ଭଅଁର, ଡାଲ, ଓଲି, ହଡ଼ା ...

(ଖ) ଦ୍ରାବିଡ଼ ଶବ୍ଦ :

ଆରିସା, ତୋଟା, ଗିଲା, ପିଲା, ବିଲ, ସାନ, ଆଟିକା, କୁଡୁଆ ....

ଆରବୀ ଶବ୍ଦ : ଅକଲ, ଅକସ, ଅଦାଲତ, ଇଲମ, ଇସାରା, ଅକ୍ରିଆର, କବର, କାଇଦା, କାଜି, କୋରଖ, କିଲ୍ଲା, ଜିଲ୍ଲା, ଜାରି, କରାମତ, ଦିମାକ, ଜବତ, ଜମି, ଜମିଦାର, ଜବାବ, ଜାରି, ଦୁନିଆ, ଦାଖଲ, ବାତିଲ... ।

ପାର୍ସୀ ଶବ୍ଦ : ଅବକାରୀ, ଅମିନ, ଅନ୍ଦାଜ, ଅବସୋସ, ଆମଦାନୀ, କୁର୍ତ୍ତା, କିନାରା, କିସ୍ତି, ଖପା, ଖାନସମା, ଖାତିର, ଗଞ୍ଜି, ଗରିବ, ଗିରଫ, ଗୁମାନ, ତକିଆ, ତଲାସ, ଜହର, ଜାଗା, ନିହାଲ, ନାଲିସ, ନଫା, ଜାହାଜ, ଜୋର, ପେସ୍କାର, ପତ୍ତା, ସୁମାରି, ଆଇନ, ଖାଉନ୍ଦ, କୈଫିୟତ...

ତୁଳ୍ବୀ ଶବ୍ଦ : କାରୁ, କୁଲି, ଗାଲିଚା, ଚାକୁ, ଡୋପ, ବାରୁଦ, ବନ୍ଧୁକ, ବାହାଦୁର, ଲାସ...

ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ଶବ୍ଦ - ଆତ, ଆଲମାରି, କାଜ, କାମିଜ, ଗିର୍ଜା, ପାତ୍ରି, ଫିଡା, ବାଲ୍‌ଡି, ନିଲାମ, ମିଷ୍ଟି, ସାଗୁ...

ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ - ଅପରେସନ୍, ଅର୍ଦ୍ଧଳି, ଆମ୍‌ଲେଟ୍, କପ୍, କଲେଜ, କୁପନ, ଟେନ୍ନିସ୍, ଟେବୁଲ୍, ପେନ୍, ପେନ୍‌ସିଲ୍, ଅଫିସ୍, ରବର, ସାଇକେଲ୍, ସାର୍ଟ, ପ୍ୟାଣ୍ଟ, ବେଲ୍, ବେଞ୍ଚ, ଡାକ୍ତର, ମେଡିସିନ୍, ବ୍ଲକ୍, ଡୋଟ୍, ସିନେମା, ଫାଇଲ୍, ଲଣ୍ଡନ, ରେଲୱେ, ମାଷ୍ଟର, ଜଜ୍, ବାକ୍ସ, ବୋର୍ଡ୍, ଟାଇମ୍, ପୁଲିସ୍, ଡକ୍ଟର, ହାରମୋନିୟମ୍, ପିନ୍, ଷ୍ଟାପଲର, ସ୍କେଲ୍, ଅର୍ଡର, ଟିକେଟ୍, ଟେଲିଭିଜନ୍, ମୋବାଇଲ୍, ବ୍ୟାଗ୍, କରେଣ୍ଟ୍, ପଲିଥିନ୍, ସିମେଣ୍ଟ୍, ଆକ୍‌ବେଷ୍ଟ୍, କାର୍, ବସ୍, ମଟରସାଇକେଲ୍, ଫ୍ୟାନ, ଇନ୍‌ଭର୍ଟର, କଲର, ଟର୍ଚ୍ଚ, ବାର୍‌ଲାଇଟ୍...

ସାଧାରଣତଃ ଆମ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ, ମୌଳିକଶବ୍ଦ ଓ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ

ମୌଳିକଶବ୍ଦ

ଆମ ଭାଷା ରାଜ୍ୟରେ ଅନେକ ମୌଳିକଶବ୍ଦ ଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ଶବ୍ଦରୁ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଅକ୍ଷର କାଟିହୁଏ ନାହିଁ ସେଗୁଡ଼ିକ ମୌଳିକଶବ୍ଦ । ମୌଳିକଶବ୍ଦର ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷର କାଟିଦେଲେ ତା'ର ଅର୍ଥହାନି ହେବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଅର୍ଥପ୍ରକାଶ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ - ନଡ଼ିଆ, ହଡ଼ା, ଘର, ଟଙ୍କା, ପର, ପଇଡ଼, ଭଉଣୀ ପ୍ରଭୃତି ।

ଯୁଗ୍ମ ଶବ୍ଦ

ଏବେ ଯାଏଁ ବି ତାର କିଣାବିକା ସରିନି ସେ ଘରବାଡ଼ି ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଗଲାଣି ସବୁବେଳେ କନ୍ଦାକଟା କରିବା ଭଲ ନୁହେଁ ନାଗ ସାପଟି ଫପ୍‌ଫ ଗର୍ଜନ କରୁଛି କୁକୁରମାନେ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ କାମୁଡ଼ାକାମୁଡ଼ି ହଉଛନ୍ତି ଛୁଆଟି ଭଲ ଭଲ ଆଖିରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖୁଛି

(କ) ଶବ୍ଦ ସହିତ ସେହି ଶବ୍ଦର ବିପରୀତ ଅର୍ଥ ବୁଝାଉଥିବା ଶବ୍ଦ ଯୋଗରେ ଗଠିତ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ -

‘ଲାଭକ୍ଷତି’ ଏହି ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏଠାରେ ‘ଲାଭ’ ଓ ଏହାର ବିପରୀତ ଅର୍ଥ ବୁଝାଉଥିବା ଶବ୍ଦ ‘କ୍ଷତି’ ଉଭୟେ ଯୋଡ଼ି ହୋଇ ଏକ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ ବା ଯୋଡ଼ି ହୋଇଛନ୍ତି । ଏଭଳି ଶବ୍ଦର ଉଦାହରଣ ହେଲେ-

ଅଗମ୍ଭୁଳ	କଳାଗୋରା	ଯା’ଆସ
ଅରୁଆଉଷ୍ମନା	ଖଟାମିଠା	ହାନିଲାଭ
ଆଗପଛ	ଦୁଃଖସୁଖ	ହ୍ରାସବୃଦ୍ଧି
ଏଠିସେଠି	ପାପପୁଣ୍ୟ	କିଶାବିକା
ଉଠାପକା	ତଳଉପର	ଦବାନବା
ଦିନରାତି	ସଞ୍ଜସକାଳ	ଭଲମନ୍ଦ... ଇତ୍ୟାଦି ।

(ଖ) ପ୍ରାୟ ସମାନ ଅର୍ଥ ବୁଝାଉଥିବା ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ଯୋଗରେ ଗଠିତ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ :

ଗାର ଦିଆଯାଇଥିବା ‘ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ’, ‘ବାହାପୁଆଣି’ ପରିଶବ୍ଦ ଏହି ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏଠାରେ ‘ବନ୍ଧୁ’ ସହିତ ‘ବାନ୍ଧବ’ ଓ ‘ବାହା’ ସହିତ ‘ପୁଆଣି’ର ପ୍ରାୟ ସମାନ ଅର୍ଥ ରହିଛି । ଏଭଳି ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦର ଉଦାହରଣ :-

ଅସ୍ତଶସ୍ତ୍ର	ଭୋକଶୋଷ	ଗଛପତ୍ର
ଆଶାଭରସା	ଉପାସଭୋକ	ଘରବାଡ଼ି
କଥାବାଉଁ	ଲିପାପୋଛା	ଘରଦୁଆର
କଳିକଜିଆ	ଲୁଚାଚୋରା	ଡରଡ଼ୟ
କଶାକୁଜା	ଶଙ୍ଖାମହୁରୀ	ଠେଙ୍ଗାବାଡ଼ି
ଖିଆପିଆ	ଶାଖାପ୍ରଶାଖା	ଯୋଡ଼ିଯାଉଁଳି
ଦିନକାଳ	ଲହୁଲହୁ	ରାଗରୋଷ

(ଗ) ଅର୍ଥ ଥିବା ଶବ୍ଦ ସହିତ ଅର୍ଥ ନଥିବା ଶବ୍ଦର ମିଶ୍ରଣରେ ଗଠିତ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ :

‘ଝଗଡ଼ାଝାଟି’ ଶବ୍ଦଟି ଏହି ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦର ଏକ ଉଦାହରଣ । ଏଠାରେ ‘ଝଗଡ଼ା’ ଶବ୍ଦର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ଥିବାବେଳେ ‘ଝାଟି’ ଶବ୍ଦର ‘ଝଗଡ଼ା’ ସହିତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମ୍ପର୍କିତ ଅର୍ଥ ନାହିଁ । ଏଭଳି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ବଦଳାଇ ରହିପାରନ୍ତି ।

ତଳ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଏଭଳି ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦର ଉଦାହରଣ -

ଖର୍ଚ୍ଚବାର୍ଚ୍ଚ	ଅଙ୍କାବଙ୍କା	ବାସନକୁସନ
ଗପସପ	ଅନ୍ଧିସନ୍ଧି	ପିଲାଝିଲା
ଖଣ୍ଡିଆଖାବରା	କନ୍ଦାକଟା	ବାଗବାଇଶ
ଝିଅଝିଆଣି	ରଜାରଇତ	ଲୁଗାପଟା

(ଘ) ଧ୍ବନ୍ୟାତ୍ମକ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ :

କେତେକ ଧ୍ବନିସୃଷ୍ଟିକାରୀ ଶବ୍ଦର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ଏଭଳି ଧ୍ବନ୍ୟାତ୍ମକ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ ଗଠନ କରାଯାଏ । ‘ଠକ୍‌ଠକ୍’ ଶବ୍ଦ ଏଭଳି ଧ୍ବନ୍ୟାତ୍ମକ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦର ଏକ ଉଦାହରଣ । ଏହିପରି ଅନ୍ୟ କେତେକ ଶବ୍ଦ :-

ଟଟଟଟ	କେଁକେଁ	ଧୁମ୍‌ଧାମ୍
ଠକ୍‌ଠକ୍	ପେଁପେଁ	ଚପ୍‌ଚପ୍
ଟିନ୍‌ଟିନ୍	ଚଡ୍‌ଚଡ୍	କାଉଁକାଉଁ
ଝମ୍‌ଝମ୍	ଫର୍‌ଫର୍	ସେଁସେଁ
ଟିକ୍‌ଟିକ୍	ଫଁଫଁ	ଗଁଗଁ

(ଙ) ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଯୋଗରେ ଗଠିତ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ :

‘ପଢ଼ାପଢ଼ି’ ପରି ଶବ୍ଦ ଏହି ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏଠାରେ ‘ପଢ଼ି’ ଏକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାପଦ । ‘ପଢ଼ା’ ଶବ୍ଦ ସହିତ ‘ପଢ଼ି’ ଯୋଗହୋଇ ‘ପଢ଼ାପଢ଼ି’ ପରି ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ ହୋଇଛି । ଏହିପରି ଆଉ କେତେକ ଶବ୍ଦର ଉଦାହରଣ ହେଲେ -

ଉଠାଉଠି	ପଢ଼ାପଢ଼ି	ଶୁଖାଶୁଖି
କଟାକଟି	ଘୋଡ଼ାଘୋଡ଼ି	ଶୁଣାଶୁଣି
କାମୁଡ଼ାକାମୁଡ଼ି	ଚଢ଼ାଚଢ଼ି	ମରାମରି
ଖରକାଖରକି	ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦି	ଧରାଧରି
ଗଢ଼ାଗଢ଼ି	ବନ୍ଧାବନ୍ଧି	ହଣାହଣି

(ଚ) ଦ୍ଵିରୁକ୍ତ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ

‘ମଟମଟ’ ଏକ ଦ୍ଵିରୁକ୍ତ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ । ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦକୁ ଦୁଇଥର ବିରାମ ନଦେଇ କହିବା ହେଉଛି ଦ୍ଵିରୁକ୍ତି । ଏହି ଦ୍ଵିରୁକ୍ତିରୁ ଗଠିତ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦକୁ ଦ୍ଵିରୁକ୍ତ ‘ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ’ କୁହାଯାଏ ।

ଏଭଳି ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦର କେତେକ ଉଦାହରଣ ଏହିପରି :

ଘରଘର	ଖଲଖଲ	ଧପଧପ
ଥରଥର	କଟକଟ	ଢଲଢଲ
ଛଳଛଳ	ପଲପଲ	ବଲବଲ
ଫରଫର	ସଲସଲ	କଟରକଟର
ଦପଦପ	ଝରଝର	ହଟରହଟର